

חידושים בצמחיית הארץ

ניקנדרה דמוית-בווען - צמח גר וחדש בישראל

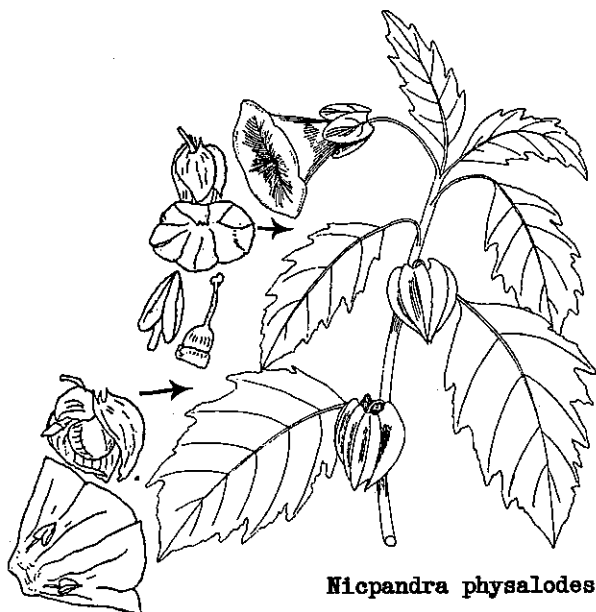
יהודה מרטה ואמוץ דפני

מפרץ חיפה מהווה אבן שואבת לחזירתם של צמחים גרים עקב הקירבה לנמל וזמלנותם של בתי-גידול מופרעים. הקירבה לנמל תורמת את לבוא הזרעים. אלה מגיעים לרוב בתוך תערובות מזון זולות כמו דורה מאיכות גרועה, הפסולה לשימוש בארה"ב אך כשרה לשיווק במדינות מתפתחות, או עם תוצרת חקלאית גולמית. זרע הנופל במקום ראוי (דהיינו, חופשי יחסית מתחרות ונהנה משולי שדות או דרכים) יכול לנבוט ולהתבסס בקלות יחסית לעומת בלת-גידול "תפוס" שבו אוכלוסיות הצמחים יציבות. בתאריך 17.6.86 נתגלה צמח בודד בגובה של כ-40 ס"מ, שנראה ממבט ראשון כדומה לבווען (הבווען אף הוא צמח גר; ראה הלר ודפני, 1983, עמ' 19) והוגדר כניקנדרה דמוית-בווען *Nicandra Physalodes* (L.) Pers.

הניקנדרה הוא צמח חד-שנתי מסועף בעל גבעולים רכים ולא מעוצים, העשוי להגיע, בתנאים טובים, עד לגובה של 1.8 מ'. העלים דמויי לב, משוננים רחבים ונגדיים. הם נישאים על עוקצים (עד 5 ס"מ). טרפי העלים (עד 9X12.5 ס"מ), הם בעלי שוליים משוננים באופן לא סדיר (ראה איור). הפרחים תכולים בהירים (ידועים גם פרחים לבנים), שקוטנם 2,5-3,5 ס"מ, והם נישאים בודדים בחיקי העלים העליונים על גבי עוקצים שאורכם כ-2,5 ס"מ. הגביע בעל חמש כנפיים, אורכו כמחצית הכותרת (בפרט שנמצא בארץ היתה הכותרת קצרה מהגביע), מורכב מחמישה חלקים דמויי לב, המחודדים ומעוקמים פנימה בבסיסם (ראה איור). הכותרת בעלת חמש אונות מעוגלות וחמישה אבקנים הנישאים על גבי צינור הכותרת. השחלה מתפתחת לענבה צהובה החבויה בגביע הפורה הגדל בהרבה במהלך הבשלת הפרי ונשאר על-גבי הצמח* (התיאור לפי Irens, 1975).

מוצא הצמח מפרו (נקרא בארה"ב בשם תפוח פרו "Apple of Peru"). הצמח גודל בגינות משום שהשתמשו בו להשמדת זבובים. את הגבעול הירוק מעכו לעיסה והוסיפו חלב. הזבובים נמשכו לתערובת זו ולפי הדיווחים מתו כחצי שעה לאחר האכילה. מהגינות פלש הצמח לשדות מעובדים ומעזבות בצפון אמריקה - מקנדה ועד פלורידה (1963)

* הגביע הפורה נראה כמו פנס נילר סיני, ומכאן אחד משמות הצמח באנגלית (פנס סיני
(Chinese lantern).

ניקנדרה - דמוילת בוען (*Nicotiana physalodes* (L.) pers
(האיור מתוך: Steyemark).

(Steyemark). כמו כן ידוע הצמח כעשב רע הנפוץ במזרח אפריקה ובמערבה ויוצר שם לעתים אוכלוסיות מקומיות גדולות (Irens, 1975).

כעת נשאלת השאלה כיצד הגיע הצמח ארצה ומהם סיכויי התבססותו כאן? לאור היבוא של חומרי גלם ממזרח אפריקה לבלת-חרושת שמן (קופרה?), לשם תעשיית השמנים הצמחיים, סביר להניח, שזרעים של **ניקנדרה** הובאו הנה באחד המשלוחים ונשמטו. המשרעת האקולוגית הרחבה של הצמח, כפי שניתן להבין מתחום תפוצתו הנרחב הן בצפון אמריקה והן באפריקה, מסבירה את אפשרות צמיחתו כאן. בחודש ספטמבר נערך סקר נוסף ולא נמצא אף צמח אחד גם בתחום בלת-חרושת (במקום שבו נמצא הצמח הבודד, נסלל בלנתיים כביש). מאחר שהפרט אשר נאסף פיזר חלק מזרעיו, לא נופתע אם לופיע שוב, עד אז יש להתיחס להופעתו כאל תאונה מקרית. צמחים גרים רבים מופיעים באופן חד-פעמי, מתקיימים דור אחד או שניים ואחר כך נעלמים (הלר ודפני, 1983 עמ' 118-119) ובכך אין חדש. עיון מדוקדק בפלורה מגלה רשימה של כמה מינים שכאלו שנאספו פעם אחת בלבד (קוטולה קחוונית, ביצן דוקרני, ירבוז קוצני, חלבלוב נסוי, אבלנינה מיסלי, עבדקן אינטרפטוס, גמא רב-שכליות, כריך נמוך, מנטיסלקה סלמנטיקה).

לאור התכונות האגרסיביות של ה**ניקנדרה**, רצוי להתרוע מבעוד מועד על הופעתה ופשוט לעקור את הצמח טרם פיזור הזרעים. בכל מקרה, כותבי רשימה זו ישמחו לקבל חומר להגדרה או כל חדשות אחרות אודות הצמח ו/או צמחים גרים אחרים.

כל מי שרואה ושמע על מהגרים אפשריים מוזמן לכתוב אל המחבר השני במכון לאבולוציה באוניברסיטת חיפה. רצוי גם לצרף צמח מיובש לצורך הגדרה. תודתנו נתונה מראש.

גליון העשביה שמור בעשבלת נוזה יער: יהודה מרטה, 17.6.86, בכניסה לבית-חרושת
שמן, פרחים פירות וניצנים. לגליון מצורפת שקופית מתאימה.

רשימת ספרות

הלר, ד. וא. דפני (1983), צמחי בר גרים בישראל. החברה להגנת הטבע.

Irens, G. W., (1975) East. African Weeds and Their Control, Oxford
University Press, Nairobi.

Steyemark, J.A., (1963). Flora of Missouri. Iowa State University Press,
Ames - Iowa.